

Előszó

2011-ben indult annak a kutatássorozatnak az előkészítése, amelynek 3. kötetét tartja a kezében a Tisztelt Olvasó! Három akkori doktorandusz, Keil András, Oross Dániel és Róna Dániel kezdeményezésére 2011 decemberében, a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar, valamint az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar politológus hallgatói indították útjára az eddig 3 hullámot megélt egyetemista és főiskolás kutatássorozatot. A kutatás második etapjára 2013 tavasztán, a harmadikra, és ezidáig utolsóra, 2015 tavaszán került sor.

Vizsgálatsorozatunk több szempontból is unikális Magyarországon. Elsőként érdemes megjegyezni, hogy a felsőoktatás világának vizsgálatára hosszú ideig csak intézményi szinten került sor. Olyan vizsgálatra, amely a hallgatókat komplex elkülönülő társadalmi réteggé, egyben kezelte – tudomásunk szerint –, nem került sor a 2000-es években. Az ifjúsági rétegen belül a hallgatókat mi midig is olyan mintaadó csoportként definiáltuk, amelynek gondolkodásmódja, életmódja és életstílusa túlmutat önmagán, erőteljes hatással bír a náluk idősebb és fiatalabb korosztályokra egyaránt, ráadásul történelmi, forradalmakban játszott szerepük folytán nem közömbösek a politikai osztály számára sem. E csoport tagjai azok, akik a leghamarabb és talán a legkarakteresebben rajzolják ki a mindenkori társadalmi, politikai, gazdasági változásokat.

Kutatásunkat unikálisnak tekintjük abból a szempontból is, hogy egy olyan témát feszeget, amelyet Magyarországon gyanakvás, kétely és „hümmögés” kísér: egy társadalmi nagycsoport politikai gondolkodásmódját, politika aktivitását és ideológiai értékötődéseit. Mintha nem lenne egy demokratikus országban természetes, hogy a fiatalok is részesei a politikai társadalomnak, mintha eleve tabukat döntögetne az, hogy politikai jellegű kérdéseket feszegetünk egy társadalomtudományi kutatás keretében.

Újdonsága a vizsgálatsorozatunknak, hogy a módszertana fokozatosan adaptálódott az idők során. Az első alkalommal (2011 végén és 2012 elején), kísérleti jelleggel online survey felvételére törekedtünk abból a megfontolásból, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások ma már teljes mértékben elérhetőek az internet segítségével. Bár több mint 3000 sikeres kérdőívünk volt, ez mégsem reprezentálta a nappali tagozatos hallgatói struktúrát, így a reprezentáció eléréséhez kiegészítő személyes kérdést alkalmaztunk. A második hullám (2013 tavasza) komplex módszertanra épült. Az OTKA támogatásával sikerült ugyanis kvalitatív lábat – interjúkat és fókuszcsoportos beszélgetéseket – is felépíteni, a survey vizsgálat pedig hibrid metodológiával készült, ahol – a korábbi tapasztalatokat figyelembe véve – csökkent az online és növekedett a személyes megkérdezés súlya. Végül a 2015-ös vizsgálatban elválasztottuk egymástól az online és a személyes felvételi metodológiát. Készítettünk egy a nappali tagozatos hallgatókra több szempontból reprezentatív mintát, amit teljes egészében személyes technikával kérdeztünk le, az online kutatást pedig kísérleti módszertanként értelmeztük, és arra voltunk kíváncsiak, hogy több hallgatói szervezet – legfőképpen a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK) – bevonásával, valamint az egyetemi, főiskolai rektorok külön engedélyével, milyen hallgatói rétegekhez, milyen intézményekhez

és karokhoz tudunk eljutni. Mára kutatói teamünk egyedülálló know how-val rendelkezik a felsőoktatásban tanulók lekérdezési módszertanával kapcsolatosan.

A munkánk egyedülálló az egyetemi hallgatók, a fiatal tanárok és az idősebb kutatók közötti generációs összefogás szempontjából is. Mindhárom hullám terepmunkájában közösen vettek részt egyetemi hallgatók és fiatal kutatók, együtt járták az ország lényegében összes felsőoktatási intézményét. A kutatói team nem lehet eléggé hálás azon, ma már diplomát szerzett nappali tagozatos hallgatóknak, akik részt vettek a kutatási munka majd minden fázisában.

Úgy véljük, hogy kevés olyan empirikus társadalomtudományi kutatás szerveződött Magyarországon, amely produktumok, kézzel fogható eredmények szempontjából ennyire sikeres lenne. A kutatócsoport két tagja Róna Dániel és Oross Dániel sikeresen megvédett doktori disszertációja nem kis részben vizsgálatsorozatunkra épült, Róna Dániel (2016) Kolnai Díjas saját kötetében szintén hangsúlyosan szerepel az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatócsoport vizsgálata, és persze ne felejtkezzünk meg az angol és magyar nyelvű, mindenki számára ingyenesen letölthető tanulmánykötetéről és monográfiákról sem (lásd Irodalom).

Végül pedig unikális azért is, mert a hazai ifjúságkutatás számára új fogalmakat kínált fel. Ilyen fogalom volt mindenekelőtt a „racionális lázadás”, amely véleményünk szerint talán a legjobban írja le a 21. század fiataljainak politikai aktivitását (talán megengedhető, hogy ebben az esetben ne csak a nappali tagozatos egyetemistákról és főiskolásokról beszéljünk, akiket egyébként a kutatássorozatunkban vizsgáltunk). Úgy véljük, hogy a magyar fiatalok alapvető tulajdonsága az apolitikusság és a passzivitás. Túlnyomó többségüket taszítja a politika, teljes közönnyel viszonyulnak a politikai folyamatokhoz. Vannak azonban olyan momentumok, amikor a racionálisan lázadó fiatalok hirtelen, szinte anomália-szerűen hallatni kezdik a hangjukat. Azokban az esetekben, és csak is azokban, amikor a rendszer – függetlenül egyébként annak politikai, ideológiai színezetétől – behatol a közvetlen életvilágukba, vagyis a fiatalokat testközelről érintő ügyek mentén a jogsértés tapasztalását követően meglepő gyorsasággal reagálnak, és hajlandóak akár az utcán is kifejezni élénk nemtetszésüket. (lásd például a 2012 év végén kibontakozó hallgatói megmozdulásokat, a netadós tüntetéseket, vagy a kötet lezárásakor, 2017 tavaszán az utcán lévő fiatalokat). A racionálisan lázadó fiatalok által alkalmazott módszerek változatosak és innovatívak, időnként harsányak és expresszíviek. Olyan kétszintű tiltakozási kultúrát honosítanak meg Magyarországon, ahol elkülönül egymástól a hivatalos és egy nem hivatalos szakasz: a hivatalos, célorientált, szervezett, hagyományos szakasz a bejelentett, előre szervezett, és a hivatalosságon túli, izgalmas, spontán, posztmodern. Ez utóbbinak legfontosabb fegyverei a térfoglalás és az ironikus hangvétel. Fontos azonban, hogy a racionálisan lázadó hallgatók megmozdulásai nem rendszer, hanem rezsimellenesek. Alapvetően ugyanis demokratikus intézményrendszerben és kapitalizmusban gondolkodnak, ugyanakkor annak létező, magyar variánsával szemben rendkívül, helyenként szélsőségesen kritikusak. A racionális lázadó nem az egész világot akarja megmenteni, mint azt az 1968-as fiatalok tették, nem rendszerekben gondolkodik, hanem egy ügyért, illetve egy ügy ellen áll ki, azért, amely megsértette közvetlen életvilágát. Amint lecseng az ügy, megoldódni látszik

a probléma, vagy az bekerül a politikai alrendszer közvetlen hatálya alá, újra visszahúzódik a saját – a politikát a lehető leginkább kizáró – szűk életterébe. Onnantól kezdve a következő hasonló szituációig újra alámerül, újra passzívvá és apolitikussá válik, de a közösségi média mindent átfogó hálózata révén bármikor képes újra szerveződni, újra kinyilvánítani nemtetszését az aktuális rezsim megnyilatkozása ellenében.

Köteteinkben, jelen tanulmánykötetünkben is, többször szóba kerülnek olyan fogalmak, amelyek a fiatalok versengő ideológiai csoportjait írják le. A Kurucinfo, a Critical Mass és a Tusványos ideológiai csoportok bővebb formában és terjedelemben szintén kutatásaink révén lettek az ifjúsággal foglalkozó társadalomtudományi irodalom részei.

A kötet tartalma

A kötet négy fő fejezetből áll. A *Politikai szocializáció – politikai értékek* fejezetben a hallgatók állampolgári kultúráját meghatározó szempontok vizsgálatára helyeztük a hangsúlyt. Szabó Andrea és Bognár Adrienn tanulmánya az egyetemisták és főiskolások politikai szocializációjának, az elmúlt 25 év szocializációs mechanizmusainak sajátosságait, a magyar politikai szocializációt leíró modell változását, illetve annak politikai értékekben, ideológiákban és preferenciákban megnyilvánuló eredményét mutatja be.

Székely Levente az aktív és a passzív (csendes új generáció) ifjúságkép alkotóelemeit elméleti szempontból tekinti át a globalizáció és az információs társadalmi átmenet tükrében. A tanulmányból képet kaphat az Olvasó arról, hogy az Y-generáció tagjai, akik egyben egy globális generáció tagjaivá is váltak, miként keresik azokat a platformokat, ahol gyakorolhatják a digitális részvételi kultúrájukat.

Bene Márton azt vizsgálja, hogy az egyetemista fiatalok politikai viselkedésére milyen hatást gyakorol az információs környezet átalakulása, azon belül is a Facebook információforrássá válása. Emellett a tanulmány új, korábban nem tárgyalt magyarázatot kínál az egyetemisták körében gyakorta megfigyelt nagymértékű demokráciaszkepszisre. A szerző úgy véli, hogy a rendszerrel való elégedetlenség abból is fakad, hogy az egyetemisták elsődleges tájékozódási felületükön főként negatív tartalmakkal találkoznak a politikával kapcsolatban.

Az első fejezet záró tanulmányában Kovács Tamás azt elemzi, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások milyen érték-és normatartalmat rendelnek a demokrácia fogalma alá. A tanulmányból választ kapunk arra a kérdésre, hogy az ideológiai beállítódás miként befolyásolja a demokratikus rendhez való kötődésüket, továbbá arra, hogy a pártkötődés valóban olyan mértékű hatással van-e az ítéletalkotásukra, mint ahogy az, más kutatások választópolgárokra vonatkozó eredményeiben látható.

A *hallgatók politikai aktivitása és részvétele* fejezetben Oross Dániel és Szabó Andrea írása a magyar egyetemisták és főiskolások politikai részvételében megmutatkozó trendeket elemzi a kutatássorozat három hullámának adatai tükrében. A tanulmány cáfolja azt a sztereotípiát,

hogy a nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások elzárkóznának a társadalmi problémáktól, közéleti kérdésektől. Ugyanakkor kétségtelen, hogy körükben a politika megítélése rendkívül kritikus: a hallgatók többsége a korrupcióval, a hazugsággal azonosítja a szóasz-szociáció során a fogalmat. A tanulmány modellszámítások segítségével bizonyítja, hogy a közvetlen részvételi formákban való involválódásnak kitüntetett szerepe van a hallgatók részvételi mintázatában.

Kutatócsoportunk megalakulásától kezdve támogatja a hallgatók első szárnypróbálgatásait, ezért egy-egy tanulmány erejéig teret enged a legjobbnak tűnő anyagok megjelentetésének. Lovász Dorottya tanulmánya arra keres választ, hogy a szubkultúrák, csoporttagságok miként segítik elő a politikai aktivitást, illetve passzivitást értékrendjükkel, nézetrendszerükkel, amelyet az egyén identitása részévé kovácsol. Bár a vizsgált hallgatók szubkultúrához való kötődése önmagában nem magyaráz magasabb politikai részvételt, a politikai aktivitás mentén az elemzés öt csoportot különít el.

A pártosság az egyetemisták és főiskolások körében című fejezetben a magyar főiskolai és egyetemi hallgatók politikai preferenciáit és értékorientációt elemzik a szerzők. Róna Dániel a Jobbik, fiatalok közötti kiemelkedő támogatottságának okait a korábbi kutatásokból ismert hipotézisek (gazdasági nehézségek, elitellenesség, eltérő médiafogyasztás, szubkulturális magyarázat, szervezeti aktivitás) tesztelése mellett a Jobbik néppártosodásának hatásaival összefüggésben is megvizsgálja, bemutatva a Jobbik egyetemista és főiskolás támogatói körének főbb szociológiai-demográfiai jellegzetességeit.

Kmetty Zoltán tanulmánya az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás-sorozat 2011/2012-es és 2015-ös adatfelvételére építve, azt vizsgálja, hogy miként alakul a magas és az alacsony politika érdeklődésű Fidesz szavazó hallgatók aránya az időben előrehaladva, valamint milyen különbségek azonosíthatók a két csoport társadalmi hátterében.

Böcskei Balázs írása arra keres választ, miként változott az LMP támogatottsága a 2011–2015 közötti időszakban a hallgatók körében. A tanulmány címében megfogalmazott „összerendeződés” kifejezés a szerző állítása szerint megfelelően illusztrálja a 2011–2015 közötti időszakot: a 2011-ben Critical Mass nemzedékké összerendeződött LMP-s hallgatók értékeikben, köz-élethez való viszonyukban, társadalmi és demográfiai hátterüket tekintve jóval több ponton hasonlítanak a 2015-ös LMP-sekhez, mint amennyi különbséget a tanulmány beazonosít.

Bíró-Nagy András a 2010 után, a baloldalon végbement mozgást figyelembe véve az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatások három hulláma alapján azt mutatja be, hogy 2011/2012 és 2015 között milyen tulajdonságok jellemezték a baloldali egyetemistákat és főiskolásokat Magyarországon. Mennyire hasonlóak vagy különbözőek szociokulturális és ideológiai szempontból a régi és az újbalsoldali pártok ifjú szavazói?

Végül a *Módszertani kérdések és problémák* című fejezet képet ad az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatássorozat módszertanával kapcsolatos kérdésekről. Először Róna Dániel és Szabó Andrea ismertetik a kutatássorozat harmadik adatfelvételének módszertanát, majd Stefkovics Ádám és Pillók Péter a kapcsolódó hazai és idegen nyelvű szakirodalom áttekintésével képet ad a kvantitatív kutatási módszerek jövőjét érintő legfontosabb kérdésekről. Áttekintésük fő célja választ találni arra, hogy az általuk azonosított folyamatok hogyan érintik a „fiatalokat” célzó kutatások módszertanát, mennyiben mutat eltérő mintázatot például a fiatalok elérése/ elérhetősége. A szerzők a trendek fényében megfogalmazznak néhány javaslatot, illetve összevetik az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás harmadik hullámában lefolytatott személyes és online adatfelvételek eredményeit.

A kötetben megjelent tanulmányok megvitatásra kerültek egyrészt a Magyar Politikatudományi Társaság 2016. évi, Esztergomban megrendezett Vándorgyűlésén, ahol kutatócsoportunk lehetőséget kapott egy önálló szekció megszervezésére, valamint különböző időpontokban és formákban a MTA TK PTI-ben, amely a kutatás szakmai gazdája volt.

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük a Belvedere Meridionale Kiadónak, hogy mindhárom kötetünk kiadásának intézményes hátterét biztosította.

Köszönet illeti továbbá a Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Doktori Iskoláját, amiért a kutatáshoz szükséges infrastruktúrával, és mindvégig segítő szándékkal járult hozzá programsorozatunk elkészültéhez.

Köszönettel tartozunk a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Statisztikai Osztályán dolgozó, oktatásért felelős statisztikai referensnek, Csécsiné Máriás Emőkének, aki a három minta reprezentativitásának biztosításához nélkülözhetetlen információkkal segítette munkánkat.

Szeretnénk köszönetet mondani az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának tehetséges és lelkes hallgatóinak, akik a kutatócsoport részeként időt és fáradságot nem kímélve segítségünkre voltak a kutatás operatív feladatainak elvégzésében, az interjúk elkészítésében, az online kérdőívek kiküldésében és a kérdőívek személyes lekérdésében. Köszönjük a Budapesti Corvinus Egyetem – a kutatás idejében – másodéves BA-s politológus hallgatóinak, hogy aktívan és lelkesen közreműködtek a kutatásunkban, különösen a személyes adatfelvételben nyújtott segítségük volt kulcsfontosságú.

A kötet szakmai és részben anyagi hátterét a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont biztosította. Külön köszönet a Politikai Viselkedés Osztály munkatársainak, valamint Körösi András és Boda Zsolt igazgató uraknak, hogy elősegítették a kötetek kiadását.

Köszönjük a Heinrich-Böll-Stiftungnak, az Országos Tudományos Kutatási Alapnak, valamint a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciájának és a Diákhitel Központnak, hogy a három kutatási hullám lebonyolítását pénzügyi támogatásuk révén lehetővé tették.

Budapest, 2017. február

Oross Dániel, Szabó Andrea
szerkesztők

Irodalom

Róna Dániel (2016): *A Jobbik-jelenség – A Jobbik Magyarországért Mozgalom térnyerésének okai* Budapest, Könyv&Kávé.

Szabó Andrea (szerk.) (2012): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged, Budapesti Corvinus Egyetem, Belvedere Meridionale

Szabó Andrea (ed.) (2013): *Political Orientations, Values and Activities of Hungarian University and College Students.* Prague, Heinrich-Böll-Stiftung.

Szabó Andrea (szerk.) (2014): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében.* Budapest–Szeged, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI.

Szabó Andrea (ed.) (2015): *Exit, Voice, Loyalty and Neglect Political attitudes of Hungarian university and college students.* Prague, Heinrich-Böll-Stiftung.